

SAVIŽUDYBĖ KAIP ŽMOGAUS APSISPRENDIMO AKTAS IR JŲ SĄLYGOJANTYS VEIKSNIAI

Nijolė Aukštuolytė*

*Mykolas Romeris universiteto Humanitarinių mokslų instituto Filosofijos katedra
Ateities g. 20 LT – 08303
Telefonas 2714628
El. paštas: nijola@mruni.eu*

Anotacija. Straipsnyje analizuojamas savižudybės fenomenas kaip asmeninio žmogaus apsisprendimo išdava. Savižudybėms esant viena iš pagrindinių mirties priežasčių pasaulyje, o Lietuvai pirmaujant šioje srityje nepaprastai aktualu aiškintis šio reiškinio priežastis, paplitimo tendencijas bei jų pokyčius. Savižudybių statistika yra objektyvus rodiklis, liudijantis bendrą visuomenės psichologinės būklės lygį, bet demografinių duomenų analizės nepakanka siekiant suvokti gilumines šio reiškinio priežastis. Ją reikia papildyti subjektyvių suicidinių žmogaus ketinimus skatinančių aplinkybių ir tokių apsisprendimą nulemiančių vidinių faktorių išsamia analize.

Pagrindinės sąvokos: savižudybė, gyvenimo prasmingumas, asmeninis apsisprendimas.

IVADAS

Žmogus yra baigtinė būtybė ir kartą atėjęs į pasaulį jis anksčiau ar vėliau jį paliks. Gimimas ir mirtis žmogaus gyvenimą įrėminantys aktai. Gimimo žmogus niekada negali pasirinkti. Jis nepriklauso nuo jo valios ir apsisprendimo. Tačiau mirčių įvairovėje yra tokių, kurios žmogų ištinka jo paties apsisprendimu kaip jo veiksmų pasekmė. Tai – savižudybės. Šiuo atveju susikerta žmogaus kaip apspręstos gamtinės būtybės ir apsisprendžiančios dvasinės būtybės pusės. Pasak žymaus prancūzų sociologo Emile'io Durkheimio, „savižudybe vadinama mirtis, ištikusi žmogų kaip tiesioginis ar netiesioginis jo paties pozityvaus ar negatyvaus veiksmo padarinys jam pačiam žinant, kad būtent toks bus to veiksmo rezultatas”¹.

Žmonės nėra daiktiškai egzistuojantys objektai, neanalizuojantys savo buvimo pasaulyje klausimo. Visa žmonijos kultūros istorija rodo, kad žmogui rūpėjo ir teberūpi vardan ko jis gyvena. Žmogus siekia įprasminginti savo gyvenimą, nes tik tokiu būdu jis suvokia savosios būties vertę, nors, tiesa, yra ir tokių, kurie gyvena nekeldami sau klausimo, dėl ko jie gyvena, ir tokių, kurie tikėjimo dėka iš anksto žino atsakymą. Vis dėl to dauguma kelia sau šį klausimą ir ieško atsakymo, kokia yra jų buvimo pasaulyje paskirtis ir prasmė. Nerasdami atsakymo, žmonės pasijunta tarsi tuštumoje ima justti savo gyvenimo daiktišką buvimą, tam tikro egzistencinio vakuumo jausmą. Tai gali paskatinti apsispręsti paties gyvenimo atžvilgiu.

¹ Durkheim E. Savižudybė. Sociologinis etiudas. Vilnius: Pradai, 2002, p. 8.

Gyvenimo prasmė - neatsiejama žmogaus gyvenimo dalis, suteikianti vertę konkrečiam gyvenimo turiniui. Žmogus nuolat ieško atsakymų į klausimus: vardan ko jis gyvena, kokia yra jo darbų, veiksmų, minčių ir jausmų bei išgyvenimų vertė ir prasmė. Apniktas abejonių gyvenimo prasme žmogus gali netgi ryžtis nusižudyti. Prasmingumas glaudžiai susijęs su žmogaus laisve pasirinkti ir su tuo susijusia jo atsakomybe. Prasmė gyvenime “randama” laisvai pasirenkant ir atsakingai apsisprendžiant. Gyvenimo prasmė nėra vienoda skirtingiems žmonėms. Ji taip pat kinta atskiro žmogaus gyvenime keičiantis situacijoms. Egzistencinės filosofijos požiūriu, žmogaus gyvenimas niekada nėra beprasmis, jei to nenori pats žmogus. Kitaip tariant, prasmės įsisąmoninimas ir realizacija yra konkretaus žmogaus laisvo apsisprendimo ir atsakomybės išdava.

Tradicinių krikščioniškų vertybių požiūriu žmogus gyvendamas turi atlikti jam skirtą misiją ir ne jam spręsti, kada mirti. Net gyvenimas kenčiant yra prasmingas, nes tiek kančia, tiek pati mirtis yra žmogiškosios būties dalis. Kita vertus, filosofija pripažįsta žmogų esant laisvu, vadinasi, galinčiu rinktis: gyventi jam ar ne. Tai pripažįstama žmogaus teise, nes jis yra atsakingas už savo gyvenimą. Kyla klausimas, ar, savo valia pasirinkdamas nebūtį, žmogus neatsisako įprasminti savo gyvenimą? Taip susisieja gyvenimo prasmės, laisvės ir savižudybės klausimai. Nors žmogus turi teisę rinktis nebūtį, bet savižudybė niekada negali būti egzistencine išeitimi, nes pasirinkdamas ją, žmogus atsisako savo gyvenimo prasmės, būsimų gyvenimo galimybių, suteikia kančių savo artimiesiems. Ar žmogus turi tam teisę? Iš pirmo žvilgsnio taip, nes jis yra laisva, pati save apsprendžianti būtybė, bet, kita vertus, toks apsisprendimas neišsprendžia problemos ar situacijos, pastūmėjusios į savižudybę. Jokia gyvenimo problema negali būti išspręsta atmetus patį gyvenimą. Todėl toks sprendimas – beprasmis. Kitas svarbus šios problemos aspektas būtų tai, kad vienaip ar kitaip išreikštas ketinimas nusižudyti – tai desperatiško pagalbos šauksmo išraiška, o šio ketinimo realizacija – ryšius su gyvenimu praradusio žmogaus nevilties aktas. Šie aspektai leidžia teigti, kad savižudybė turi būti nagrinėjama ne tik statistiniu ar socialiniu – ekonominiu, bet pirmiausia filosofiniu, psichologiniu požiūriu.

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti savižudybę kaip žmogaus egzistencinį pasirinkimą, jo priežastis, paplitimo Lietuvoje laipsnį, tendencijas bei įvertinti galimus sprendimo būdus.

Tyrimo objektas – savižudybė kaip reiškinys ir jį lydintys veiksniai.

Tyrime naudojami metodai: literatūros šaltinių interpretacija, filosofinė refleksija, lyginamoji analizė, apibendrinimas. Jais remiantis siekiama atskleisti esmines nagrinėjamos problemos puses, argumentus bei prasmes.

SAVIŽUDYBIŲ PROBLEMA LIETUVOJE

Savižudybės ir suicidinė žmonių elgsena tapo viena iš pagrindinių visuomenės sveikatos problemų šiuolaikiniame pasaulyje. Savižudybių prevencijos 2003 – 2005 metų programoje cituojami Pasaulio sveikatos organizacijos duomenys apie savižudybes²: kas 40 sekundžių pasaulyje nusižudo 1 žmogus, kas 3 sekundes kas nors bando nusižudyti, o kiekviena savižudybė skaudžiai paliečia mažiausiai dar 6 asmenis. Savižudybė yra sudėtingas reiškinys. Sunku išmatuoti psichologinius, socialinius ir finansinius savižudybės padarinius šeimai ir visuomenei. Savižudybės - absoliučiai beprasmiškos mirtys. Savižudybė – tai ne liga, (nors ji gali būti psichinės ligos išdava), bet desperatiškas poelgis žmogaus, neradusio kitos išeities. Nusižudyti gali tiek psichikos ligoniai, tiek sveiki, bet nesusitvarkantys su psichologinėmis problemomis žmonės, pasijutę palikti likimo valiai. Savižudybė yra viena iš pagrindinių mirties priežasčių pasaulyje, o Lietuva šiuo aspektu, deja, pirmauja. Jos rodikliai yra vieni aukščiausių pasaulyje, o šalyje užima trečią - ketvirtą vietą mirčių priežasčių tarpe (vyrų mirčių priežasčių tarpe savižudybės užima trečiąją vietą po kraujotakos ir navikinių ligų, o moterų - ketvirtą vietą po kraujotakos, navikinių ir virškinimo ligų)³. Kitas svarbus faktas, kad savižudybės yra dažniausia jaunų asmenų (15–34 metų) mirties priežastis, o bandymų nusižudyti gali būti iki 20 kartų daugiau negu faktiškai įvykusių.

Anot Durkheim, kiekvienai visuomenei kiekvienu istoriniu tarpsniu būdingas vienoks ar kitoks polinkis į savižudybę, kurio santykinį stiprumą nusako kiekybinis savanoriškų mirčių ir gyventojų (nepriklausomai nuo amžiaus ir lyties) santykis, skaičiuojamas nuo šimto tūkstančių gyventojų. Jis įvardinamas kaip tam tikrai visuomenei būdingas savižudybių rodiklis⁴. Lietuvoje jis pernelyg aukštas. Tokia situacija prilygsta epidemijai, kuri tęsiasi jau kelis dešimtmečius. Labai taikliai esamą situaciją dar 2001 metais įvertino prof. Dainius Pūras: "Įsivaizduokime, kokių veiksmų imtųsi Vyriausybė, jei kokia nors užkrečiama liga per metus į kapus nuvartytų tūkstantį septynis šimtus žmonių - kiek lėšų, kiek milijonų būtų mesta įveikti tokia baisiai infekcijai. Bet kažkodėl visai nereaguojama, kai tiek žmonių prarandama dėl savižudybių"⁵. Ši frazė pasakyta savižudybių rodikliams pasiekus neregėtas aukštumas

² Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl savižudybių prevencijos 2003 – 2005 metų programos patvirtinimo. //Valstybės žinios, 2003-04-16, Nr. 36-1575 [interaktyvus]. [žiūrėta 2013.06.06].

<<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=209003&Condition2=>>

³ 2011 metų duomenimis vyrų savižudybės užėmė net antrą vietą. Mirties priežastys 2011. Causes of Death 2011. Higienos instituto Sveikatos informacijos centras. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013.06.11]

<http://www.hi.lt/images/Mirties%20priežastys_2011-pataisyta.pdf>

⁴ Durkheim E. Savižudybė. Sociologinis etiudas. Vilnius: Pradai, 2002, p. 12.

⁵ Pūras D. Savižudybė - visuomenės sveikatos problema Lietuvoje.// Savižudybių prevencijos idėjos. - V., 2001, p.33.

46,4 / 100 tūkstančių gyventojų 1996 metais ir 46,6 / 100 tūkstančių gyventojų 2000 metais. Valstybinio psichikos sveikatos centro duomenimis tarp mirčių nuo išorinių priežasčių dominuoja savižudybės ir jų skaičius gerokai viršija mirčių dėl transporto įvykių skaičių. Pavyzdžiui, 2000 metais jų santykis yra 46,6 su 22,0 atvejų 100 tūkstančių gyventojų, o 2010 metais 30,6 su 11,3 atvejų 100 tūkstančių gyventojų. Nepaisant to, kad eismo įvykių būna kasdien ir Eurostato duomenimis⁶ šioje srityje Lietuva irgi yra tarp „pirmaujančių“, mirties atvejų dėl autoįvykių turime du – tris kartus mažiau nei dėl savižudybių. Be to, nors abiem atvejais pastaraisiais metais stebima mažėjimo tendencija, bet vėlgi savižudybių kiekis mažėja lėčiau (savižudybių sumažėjus 35%, dėl autoįvykių žuvusių sumažėjo perpus).

Jei iškeltume klausimą, kuriai iš šių mirčių dėl išorinių priežasčių grupei Lietuvoje skiriama daugiau dėmesio, atsakyti galėtume ir be gilesnės analizės. Dėmesys saugaus eismo sąlygoms, įvairūs policijos reidai, didinamos baudos už greičio viršijimą ir vairavimą išgėrus, pastovios, nors gal ir nepakankamos pastangos gerinant kelių infrastruktūrą, visuomenės švietimas – tai kryptys, kuriomis nenutrūkstamai veikiama. Ar tiek pat dėmesio, o tuo labiau finansinių išteklių skiriama ir savižudybių, kurių rodikliai dvigubai – trigubai lenkia žuvusių autoįvykiuose skaičius, prevencijai? Tebūnie tai retorinis klausimas, nes atsakymas būtų – ne. Tiesa, per pastarąjį dešimtmetį patvirtintos ir pradėtos vykdyti savižudybių prevencijos programos: 2003 m. balandžio 10 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 451 patvirtinta Savižudybių prevencijos 2003 -2005 metų programa, o 2007 m. balandžio 3 d. Lietuvos Respublikos Seimui patvirtinus Psichikos sveikatos strategiją, parengtos Valstybinės psichikos sveikatos strategijos įgyvendinimo 2008 - 2010 metų ir 2011 -2013 metų programos. Kitas klausimas būtų, kaip jos funkcionuoja ir ar pakanka finansinių ir žmogiškųjų išteklių.

Valstybinis psichikos sveikatos centras pateikia savižudybių dažnio kreivę, kuri akivaizdžiai iliustruoja savižudybių dažnio dinamiką Lietuvoje⁷. Matome didžiulį skirtumą lyginant 1930 – 1940 metų ir pastarųjų dešimtmečių duomenis (1 pav.).

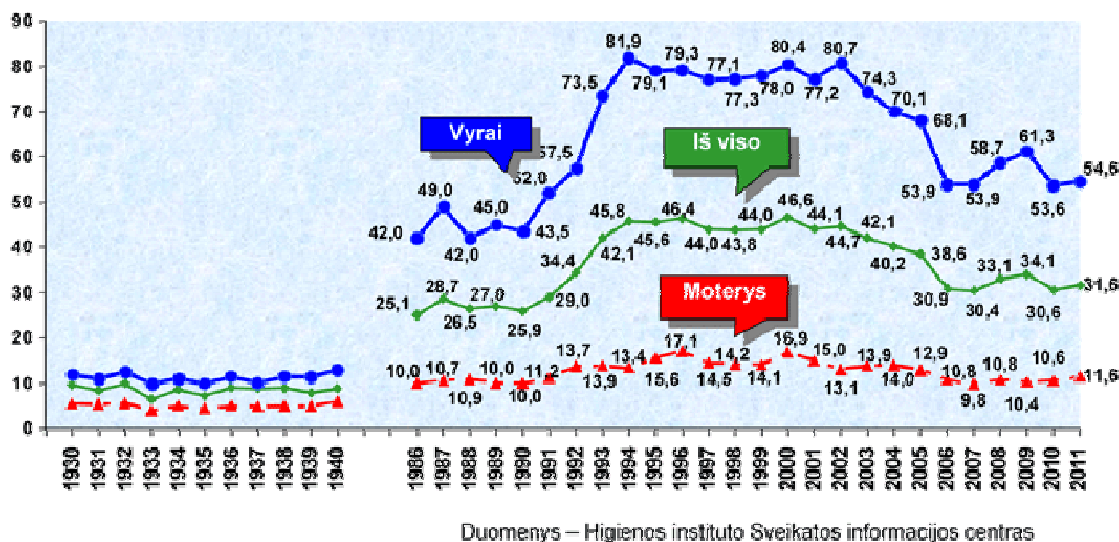
⁶Eurostato duomenimis didžiausias mirtingumas (daugiau nei 12 mirties atvejų 100 tūkstančių gyventojų) dėl eismo įvykių 2009 m. buvo Rumunijoje, Graikijoje, Lietuvoje ir Lenkijoje, o mažiausias (ne daugiau kaip keturi mirties atvejai 100 tūkstančių gyventojų) – Švedijoje, Nyderlanduose ir Jungtinėje Karalystėje. European Commission. Eurostat. Statistics Explained. Causes of death statistics. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013.06.08].

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Causes_of_death_statistics/lt

⁷ Valstybinis psichikos sveikatos centras. Savižudybių statistika. Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos informacijos centras. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013.06.03].

<http://www.vpsc.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=49%3Asaviudybi-danis-lietuvoje-1930-40-ir-1986-2008-metais&catid=14%3Asaviudybi-statistika&Itemid=24&lang=lt>

SAVIŽUDYBIŲ DAŽNIS LIETUVOJE 1930-40 IR 1986-2011 METAIS 100 000 GYVENTOJŲ

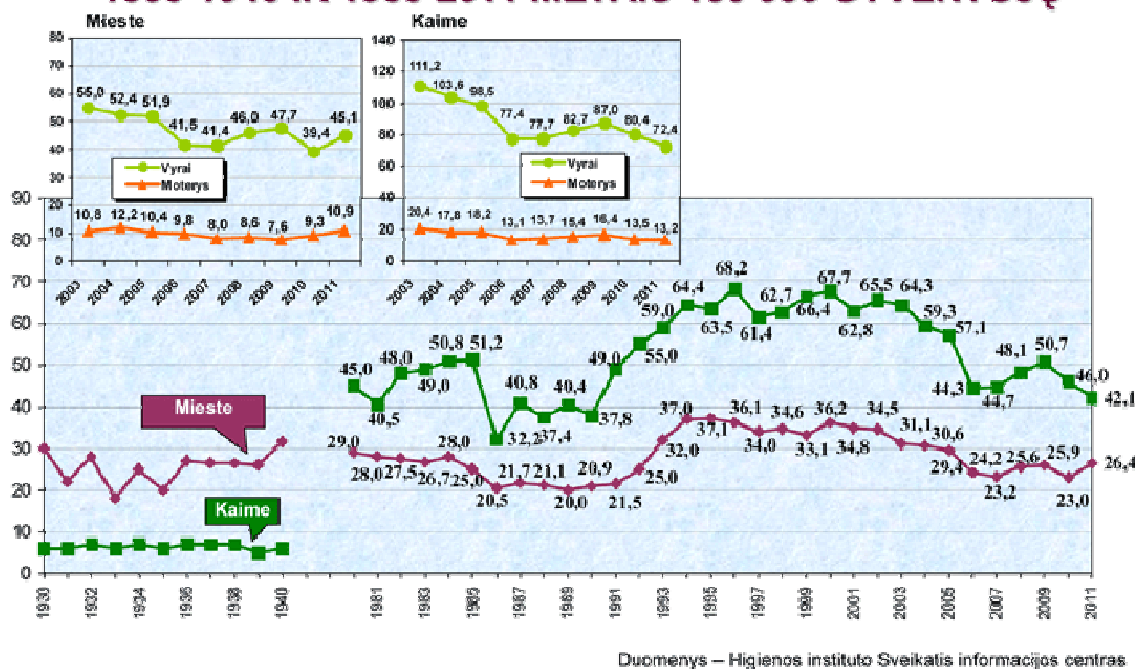
Duomenys – Higienos instituto Sveikatos informacijos centras

1 pav. Savižudybių dažnio Lietuvoje grafikai

Remiantis šiais statistiniais rodikliais negalėtume teigti, kad lietuviai iš prigimties savižudžių tauta. Nepriklausomoje Lietuvoje (oficialūs duomenys kaupiami nuo 1924 metų) savižudybių pasitaikydavo retai, kelis kartus rečiau negu Estijoje, Vengrijoje ar kitose Europos valstybėse. Pavyzdžiui, 1930 metais Lietuvoje 100 tūkstančių gyventojų teko 9 savižudybės, Estijoje ir Vengrijoje – apie 30. O šiuo metu šias valstybes mes gerokai lenkiame. 1930 – 1940 metais nusižudžiusiųjų skaičius apskritai neviršydavo 10 atvejų 100 tūkstančių gyventojų. Vienintelis išlikęs bendras dėsningumas, kad moterys tiek tada, tiek dabar žudosi rečiau, o labiau linkę žudyti vyrai. Tačiau atotrūkis tarp vyrų ir moterų savižudžių skaičiaus prieškarinio Lietuvoje nebuvo toks ženklus kaip dabar. Kitas akivaizdus skirtumas – tai savižudybių mieste ir kaime dažnio skirtumas. Jei tarpukariu daugiau žudėsi miesto gyventojai, tai pastaruoju metu – beveik du kartus dažniau žudosi kaimo gyventojai.

Lietuvoje daugiau žmonių nusižudo didžiuosiuose miestuose (53 % visų savižudybių), tačiau pagal skaičių 100 tūkstančių gyventojų kaime šis rodiklis dvigubai didesnis negu mieste (atitinkamai 65 ir 31). Statistiniai duomenys labai aiškiai identifikuoja labiausiai linkusią žudyti visuomenės dalį – kaimo vyrus (2 pav.).

SAVIŽUDYBIŲ DINAMIKA MIESTUOSE IR KAIMUOSE 1930-1940 IR 1980-2011 METAIS 100 000 GYVENTOJŲ

2 pav. Savižudybių dinamikos tarp miesto ir kaimo bei vyrų ir moterų grafikai⁸.

Kodėl vyrai ir ypač kaimo? Gal vyrai gerokai mažiau ieško pagalbos, labiau linkę slėpti savo emocijas, nepripažinti savo bejėgiškumo ir geriau “išdidžiai” mirti. Juk ir auklėjame berniukus mes kitaip: „būk vyras“, „vyrai neverkia“, „tu turi būti stiprus“ ir pan. Lyginant su prieškariniu, pastaraisiais dešimtmečiais Lietuvoje vyrų nusižudo 5 kartus daugiau nei moterų. Daugumoje Europos Sąjungos valstybių šis santykis yra 3:1, prieškarinio Lietuvoje buvo apie 2,3:1. Didžiausios rizikos grupė Lietuvoje dabar yra 40 – 49 metų kaime gyvenantys vyrai. Jei mieste 2010 metais 100 tūkstančių gyventojų teko 23,0 nusižudžiusių, tai kaime 46,0, t.y. du kartus daugiau. Tarp vyrų šie skaičiai - 39,4 mieste ir 80,4 kaime. Skirtumas vėlgi viršija du kartus. Tačiau šie skaičiai tėra ledkalnio viršūnė. Mėginimų nusižudyti skaičius, deja, lieka nežinomas ir niekur neregistruojamas. Ir jis, reikia manyti, gerokai didesnis nei nusižudžiusių. Tuo labiau nėra duomenų apie galvojusius tai padaryti. Teoriškai galima daryti prielaidą, kad tokių – dešimteriopai daugiau. Be to, savižudybių statistika nėra visai tiksli ir pilna, nes kai kurie atvejai fiksuojami kaip nelaimingi atsitikimai ar autoįvykiai.

⁸ Valstybinis psichikos sveikatos centras. Savižudybių statistika. Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos informacijos centras. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013.06.03].
http://www.vpsc.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=50%3Asaviudybi-dinamika-miestuose-ir-kaimuose-vyrai-ir-moterys-1930-1940-ir-1980-2008-metais-100-000-gyventoj&catid=14%3Asaviudybi-statistika&Itemid=24&lang=lt

1970 metais 100 tūkstančių gyventojų Lietuvoje teko 25 savižudybės, 1985 metais jų skaičius padidėjo iki 35,8 (išaugo 44,6%), ir šis rodiklis beveik nesiskyrė nuo Latvijos ir Estijos. 1986 metais jis staiga sumažėjo 25 %, iki 1990 metais šie rodikliai išliko stabilūs, o nuo 1991 metų, atkūrus nepriklausomybę ir prasidėjus radikalioms reformoms, ėmė labai sparčiai didėti: 1991–1996 metais – 74 % (nuo 26,5 iki 46,4 atvejų 100 tūkstančių gyventojų), 1998 metais 100 tūkstančių gyventojų teko 43,8, 1999 metais – 44,0 savižudybės⁹. Pasinaudoję Europos Sąjungos Statistikos biuro pateikiama oficialia statistine informacija¹⁰ galime palyginti Lietuvos rodiklius su ES vidurkiu ir pažiūrėti, kuo skiriamės nuo kitų šalių. Jei 2000 metais – Lietuvoje įvyko 45,4 savižudybės 100 tūkstančių gyventojų, tai ES vidurkis 11,8 100 tūkstančių gyventojų; 2001 metais šis santykis atitinkamai 43,7 savižudybės su 11,5 savižudybėmis. Dešimties metų rodiklių palyginimas rodo didžiulius skirtumus, svyruojančius nuo beveik trijų iki beveik keturių kartų (1 lentelė).

1 lentelė. Savižudybių Lietuvoje kiekybinių rodiklių palyginimo su ES vidurkiu lentelė

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Lietuva	45,4	43,7	44,0	41,1	38,9	37,0	28,9	28,4	30,7	31,5	29,4
ES	11,8	11,5	11,7	11,5	11,3	10,9	10,4	9,9	10,1	10,4	10,2

Pateikti duomenys rodo išskirtinį Lietuvos „pirmavimą“. Atkreipėme dėmesį į istoriškai ir politiškai artimas kaimynes Latviją, Estiją, Lenkiją¹¹. Jų savižudybių duomenys taip pat

2 lentelė. Savižudybių kaimyninėse valstybėse lyginamoji lentelė

Metai/valstybės	Lietuva	Latvija	Estija	Lenkija
2000	45,4	30,8	26,2	14,8
2010	29,4	18,2	14,8	15,3

gerokai skiriasi nuo Lietuvos (2 lentelė). Visa tai kelia klausimą, kokios priežastys įtakoja lietuvių suicidiškumą. Kuo galėtume paaiškinti pastovų Lietuvos pirmavimą, kuriuo tikrai negalime didžiuotis?

⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl savižudybių prevencijos 2003 – 2005 metų programos patvirtinimo. //Valstybės žinios, 2003-04-16, Nr. 36-1575 [interaktyvus]. [žiūrėta 2013.06.06].

<<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=209003&Condition2=>>

¹⁰ European Commission. Eurostat. Statistics Explained. Šaltinis: Mirčių dėl savižudybių lentelė. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013.06.09].

<<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tps00122&language=en>>

¹¹ Ten pat, [žiūrėta 2013.06.11].

SAVIŽUDYBIŲ PRIEŽASTYS IR PREVENCIJOS KRYPTYS

Suicidų dinamika atspindi bendrą visuomenės psichologinės būklės lygį. Nors psichologinės būsenos kiekybiniais rodikliais neišmatuosi, tačiau savižudybių statistika yra objektyvus rodiklis, kuris liudija bendrą visuomenės neviltį, nepasitenkinimą gyvenimu ir savo vaidmeniu jame. Kalbant apie savižudybes skatinančius veiksnius pirmiausia, reikėtų atkreipti dėmesį į socialines – ekonomines sąlygas (šalies ekonominė krizė; socialiniai ekonominiai pokyčiai, darbo, būsto, pajamų praradimas ir pan.). Kita sąlygų grupė – tai asmeninio gyvenimo krizės (artimųjų netektys, skyrybos) ir traumuojantys tarpusavio santykiai (smurtas artimoje aplinkoje, patyčios, nesugebėjimas konstruktyviai spręsti konfliktus). Neabejotinai įtaką turi piktnaudžiavimas alkoholiu ar kitomis psichoaktyviosiomis medžiagomis, taip pat psichikos ligos ir vertybių krizės. staigų savižudybių sumažėjimą aštuntojo dešimtmečio viduryje galima sieti su dviem veiksniais – griežtu alkoholio pardavimo ir vartojimo ribojimu ir Sovietų Sąjungoje prasidėjusia politine pertvarka¹². Alkoholio pardavimo apribojimas labai pagerino daugelį medicininių rodiklių – sumažėjo ne tik traumų, alkoholio sukeltų psichozų, bet ir mirtingumas, tačiau tai, kad pertvarkos metais savižudybių sumažėjo ir tose valstybėse, kuriose alkoholio vartojimas nebuvo ribojamas, rodo, kad įtakos turėjo ir visuomeniniai pokyčiai. Lietuvos savižudybių prevencijos 2003–2005 metų programoje, remiantis Pasaulio sveikatos organizacijos atliktais tyrimais, skelbiama, kad šiuo metu Baltijos valstybėse ir Rusijos Federacijoje savižudybių daugėja dėl besaikio alkoholio vartojimo, kitur dėl galimybės lengvai įsigyti svaiginamųjų medžiagų (Kinijoje, Indijoje ir Šri Lankoje) ar šaunamųjų ginklų (Salvadore ir Jungtinėse Amerikos Valstijose)¹³. Akcentuojamos aplinkybės, galimai įtakančios savižudybes skirtingose šalyse.

„Šiandien žudomasi dažniau, nei ankstesniais laikais visai ne dėl to, kad norint išgyventi tenka įdėti daugiau alinančių pastangų ar kad menčiau tenkinami teisėti mūsų poreikiai, o dėl to, kad mes nežinome, kur baigiasi mūsų tikrosios reikmės ir nematome savo pastangų prasmės. <...> Vidutinė gerovė neabejotinai pakilo neaplenkdama nė vienos socialinės hierarchijos pakopos, nors, ko gera, tai įvyko ne visada išlaikant teisingas proporcijas. Mus kamuojantis negalavimas (t.y. savižudybės. - N. A.) nereiškia, jog objektyviai randasi vis daugiau ir vis rimtesnių priežasčių kentėti; jis byloja ne apie didesnę ekonominę vargą, o apie

---

¹² Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl savižudybių prevencijos 2003 – 2005 metų programos patvirtinimo. //Valstybės žinios, 2003-04-16, Nr. 36-1575 [interaktyvus]. [žiūrėta 2013.06.06].

<<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=209003&Condition2=>>

¹³ Ten pat. [žiūrėta 2013.06.06].

nerimą keliančią dvasinę negalę¹⁴. Tai citata iš knygos, išleistos 1897 metais, bet atrodo, kad ji parašyta šiandien. Ar galime atsakyti, kokios iš tikrųjų yra priežastys, verčiančios žmones pasirinkti nebūtį? Į šį klausimą ne kartą bandė atsakyti įvairių sričių mokslininkai, gydytojai ir valstybės tarnautojai. Anot prof. Danutės Gailienės, „kalbant apie savižudybių paplitimo Lietuvoje priežastis, akivaizdu, kad jos susijusios su bendrais visuomenės gyvenimo ypatumais – socialine dezintegracija, radikalių reformų sukeltu šoku, vertybių krize, vyraujančiu abejingu požiūriu į žmogų ir jo gyvybės vertę apskritai ir savižudybes konkrečiai, alkoholizmu ir t.t.“¹⁵.

Kiekvienas ketinantis nusižudyti yra tvirtai įsitikinęs, kad jam tai – vienintelė įmanoma išeitis. Bet juk nei vienas nežinome, ar mes teisingai vertiname situaciją, ar gebame objektyviai spręsti. Pasak gyvenimo prasmės filosofo Viktoro Franklio, nusižudyti apsisprendusį žmogų galėtume lyginti su šachmatininku, kuris susidūręs su sunkiu ėjimu, tiesiog nubraukia šachmatų figūras nuo lentos. Bet juk taip mes nieko neišsprendžiame, o tik pažeidžiame žaidimo taisykles¹⁶. Lygiai taip pat savižudis atmesdamas gyvenimą negali išspręsti jokios jam iškilusios gyvenimo problemos. Gyvenimas juk nereiškia pergalės bet kokia kaina, jis reikalauja nuolatinės kovos. Moralinė prasme savižudybė nepateisinama. Ji atima iš žmogaus visas galimybes. Bėgdamas nuo sunkumų, neteisybės ar kančios žmogus atmeta ne juos, o savąjį „aš“, t.y. savo būsimą patirtį, išgyvenimus, paskirtį.

Didžiuliai savižudybių mastai Lietuvoje pastaraisiais dešimtmečiais, jų paplitimo skirtumai lyginant su kaimyninėmis šalimis, mūsų manymu, reikalauja atsigręžti į egzistencinius dalykus. Siekiant mažinti savižudybių skaičių reikia koncentruotis ne vien į žmogaus atžvilgiu išorinius dalykus: ekonominius, socialinius, politinius. Labai svarbi yra asmeninė žmogaus apsisprendimo, savivertės, emocinės stiprybės erdvė, kuri glaudžiai susijusi su savojo gyvenimo prasmingumu, nežiūrint pačių nepalankiausių aplinkybių, suvokimu. Jokie žmogaus vidinio gyvenimo atžvilgiu išoriniai veiksniai neparodys giluminių savižudybės priežasčių. Apie tai byloja labai skirtingi šalių – kaimynių, kurias sieja panaši istorija ir ekonomika, statistiniai savižudybių rodikliai. Tiesa, tuo nenoriu pasakyti, kad savižudybes veikia tik subjektyvūs faktoriai ir nėra jokių bendrų dėsningumų. Objektyvios priežastys įtakoja apsisprendimą, tačiau jį priima ir jį įvykdo konkretus žmogus.

¹⁴ Durkheim E. Savižudybė. Sociologinis etiudas. Vilnius: Pradai, 2002, p.371.

¹⁵ Gailienė D. Savižudybių prevencijos Lietuvoje gairės.// Savižudybių prevencijos idėjos. D. Gailienė (sudaryt.). Vilnius: Tyto alba, 2001, p. 19.

¹⁶ Frankl V. Čelovek v poiskach smysla. Moskva: Progres, 1990, p. 182.

Prof. Danutė Gailienė išsamioje ir gilioje savižudybių fenomeno ir jo paplitimo Lietuvoje studijoje, rašydama apie požiūrį į savižudybes Lietuvoje, analizuoja viešo savižudybių vertinimo poveikį žmonių nuostatoms ir sąveiką su savižudybių paplitimo mastais. Lietuvos spaudoje ir šiaip viešumoje savižudybių vertinimas dažnai romantizuotas, patetiškas, trūksta konstruktyvumo, ieškoma sensacijų. Tuo tarpu tokiose šalyse kaip Austrija ar Vokietija savižudybės pristatomos daug santūriau, dalykiškiau, remiamasi moksliniais tyrimais ir specialistų vertinimais¹⁷. Kiekvienas žmogus yra jautrus viešai nuomonei, ypač jaunas žmogus. Todėl viešoji opinija veikia žmogaus nuostatas ir požiūrį į savižudybę kaip vieną iš galimų išeikių. Dažnėjančios jaunų asmenų, netgi paauglių, savižudybės – rimtas signalas atsakingiau kalbėti apie savižudybes, santūriau vertinti tokį sprendimą priėmusius žmones, ypač žinomus ir populiarius visuomenėje.

Nepaisant savižudybės reiškinių sudėtingumo ir visuomenėje paplitusių rizikos veiksnių, savižudybių galima išvengti. Tam reikia bendrų valdžios ir visuomenės pastangų, parengtų specialistų, tinkamos strategijos ir finansinių išteklių. Lietuvai reikalingi psichologinių krizių įveikimo centrai, dirbantys su suicidinės rizikos grupės žmonėmis, turintys tam pasirengusius specialistus ir tokio darbo patirtį. Lietuviams reikia valstybės dėmesio, svarbu jaustis saugiu ir reikalingu savo žemėje, bendruomenėje, šeimoje. Gyventi ar negyventi renkasi pats žmogus. Tai jo teisė. Bet specialistų, politikų ir valstybės tarnautojų rūpesčiu ištiesta pagalbos ranka padėtų jam pasirinkti gyvenimą, o ne mirtį. Lietuva negali švaistytis savo žmonėmis. Jų nėra daug. Todėl labai svarbu ne tik padėti žmogui tada, kai jam to labiausiai reikia, bet ir imtis priemonių numatyti, kam ir dėl ko tos pagalbos gali prireikti.

IŠVADOS

Savižudybė svarbus tiek ekonomine, tiek socialine, tiek egzistencine prasme reiškinys. Jo paplitimo mastai ir tendencijos kelia nerimą ir reikalauja tinkamų sprendimų. Esamos situacijos Lietuvoje analizė liudija, kad savižudybės nėra sąlygotos vien objektyvių priežasčių. Demografiniai duomenys neatskleidžia savižudybes įtakančių faktorių ir tėra išeities taškas savižudybių prevencijai. Siekiant pozityvių permainų, objektyvių savižudybes įtakančių faktorių analizę reikia papildyti subjektyvių suicidinius žmogaus ketinimus skatinančių aplinkybių ir tokį apsisprendimą nulemiančių vidinių žmogaus nuostatų išsamiais tyrimais.

¹⁷ Gailienė D. Jie neturėjo mirti. Savižudybės Lietuvoje. Vilnius: Tyto alba, 1998, p. 98-103.

LITERATŪRA

1. Durkheim E. Savižudybė. Sociologinis etiudas. Vilnius: Pradai, 2002.
2. Gailienė D. Jie neturėjo mirti. Savižudybės Lietuvoje. Vilnius: Tyto alba, 1998.
3. Gailienė D. Savižudybių prevencijos Lietuvoje gairės. // Savižudybių prevencijos idėjos. D. Gailienė (sudaryt.). Vilnius: Tyto alba, 2001, p.9-30.
4. Pūras D. Savižudybė - visuomenės sveikatos problema Lietuvoje. // Savižudybių prevencijos idėjos. D. Gailienė (sudaryt.). Vilnius: Tyto alba, 2001, p. 31-35.
5. Frankl V. Čelovek v poiskach smysla. Moskva: Progres, 1990.
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl savižudybių prevencijos 2003 – 2005 metų programos patvirtinimo. //Valstybės žinios, 2003-04-16, Nr. 36-1575 [interaktyvus]. [žiūrėta 2013.06.06].
<<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=209003&Condition2=>>
7. Mirties priežastys 2011. Causes of Death 2011. Higienos instituto Sveikatos informacijos centras. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013.06.11]
<http://www.hi.lt/images/Mirties%20priežastys_2011-pataisytas.pdf>
8. Valstybinis psichikos sveikatos centras. Savižudybių statistika. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013.06.03].
<<http://www.vpsc.lt/index.php?option=comcontent&view=category&id14&Itemid24&lang=lt>>
9. European Commission. Eurostat. Statistics Explained. Causes of death statistics. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013.06.08].
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Causes_of_death_statistics/lt>
10. European Commission. Eurostat. Statistics Explained. Causes of death table. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013.06.09].
<<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tps00122&language=en>>

SUICIDE AS THE ACT OF SELF-DETERMINATION OF THE HUMAN AND THE FACTORS DETERMINING IT

Nijolė Aukštuolytė*
Mykolas Romeris University

Summary

The paper analyses the phenomenon of suicide as a result of personal self-determination. Suicide is an important phenomenon in economic, social and existential sense. As suicide is among the main causes of deaths in the world, with Lithuania leading the list in this area in Europe, it is essential to analyze the reasons, the future trends and possible changes of this phenomenon in order to take appropriate measures to reduce the number of suicides. Even though the statistics of suicides is an objective index testifying the general state of mind of the society, the analysis of demographic data is insufficient to perceive the deep causes of this phenomenon. Demographic data fail to reveal the factors determining suicide and serve only as a starting point in suicide prevention. The analysis of suicides in Lithuania leads to the suggestion that they are not determined by objective reasons alone. The paper stresses that in seeking positive changes, the analysis of objective factors influencing suicide is to be supplemented by comprehensive research into subjective circumstances stimulating suicidal intentions and inner attitudes of the human leading to such decision.

Keywords: suicide, sense of life, personal self-determination.

Nijolė Aukštuolytė*, Mykolas Romeris universiteto Humanitarinių mokslų instituto Filosofijos katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: epistemologija, kalbos filosofija, mokslo filosofija, humanistinė psichologija.

Nijolė Aukštuolytė*, Mykolas Romeris University, Institute of Humanities, Department of Philosophy, Assoc. Prof. Dr. Research interests: epistemology, philosophy of language, philosophy of science, humanistic psychology.